

ZLATI SVINČNIK (komentar k zapisu 16. Zbora ZAPS na temo priznanj)

V uvodni izjavi predsednika Plečnikovega sklada Boštjana Vuge in našega nekdanjega predsednika Tomaža Krištofa o nagradi ZAPS Zlati svinčnik in Plečnikovi nagradi se odraža po mojem prepričanju zgrešen pogled na vlogo ZAPS v arhitekturni dejavnosti pri nas. ZAPS naj bi po njunem mnenju skrbel le za »strokovno odličnost« znotraj »investitorske in izvajalske sfere«, predvsem pa izven »kulturne, družbene in umetniške sfere«, ki naj bi jo po drugi strani utelešala samo Plečnikova nagrada.

ZAPS naj bi se torej ubadal le z investitorji in izvajalci ne pa s kulturno, družbeno in umetniško dimenzijo arhitekture. Posledično bi morali biti taki tudi izbrani Zlati svinčniki: najbrž čvrsti, z dobrim odvodnjavanjem ter protihrupno in toplotno izolacijo, razdelanimi popisi del, poceni materiali, pravilno kotirani, enostavni za izvedbo, z maksimalnim izplenom prodajnih površin, na robu urbanistično še dopustnega... Da je tak pogled popolnoma zgrešen najbolj jasno potrjuje že odločitev arhitektov, da se izločijo iz prvotno ustanovljene zbornice IZS ravno zaradi občutka odgovornosti do kulturne, družbene in umetniške dimenzije svojega dela, ki je pri ostalih strokah dejansko usmerjena predvsem na tehnično strokovno odličnost, kar so v nedavnih polemikah o vodenju projektov nehoti priznali tudi sami. In ne nazadnje je tudi odločitev ZAPS za svoje lastne prostore v središču prestolnice izražala željo po čim boljši prepoznavnosti in vpetosti v družbeno kulturno umetniško dogajanje.

Ne vem sicer zakaj pravzaprav organizatorje Plečnikove nagrade moti Zlati svinčnik. Morda iz skrbi, da bi Plečnikova nagrada izgubila na pomenu, saj lahko ZAPS kulturno, družbeno in umetniško dimenzijo arhitekture vzpodbuja na bistveno več načinov, kot je podelitev vsakoletnih Plečnikovih nagrad. ZAPS s sistemom licenc podpira arhitekto ravno v bolj neodvisnem odnosu do investorjev in izvajalcev, kar nam pri našem delu omogoča bolj sproščeno in odgovorno družbeno kulturno ustvarjalnost, ki ni omejena samo na strokovno odgovornost do naročnika. Poleg tega aktivno spodbuja in organizira javne natečaje, kjer kriteriji ocenjevanja segajo bistveno dlje od strokovne odličnosti in kjer se iščejo predvsem inovativne kreativne rešitve, z dobro argumentacijo celo izven postavljene projektne naloge. V prostorih Hiše arhitekture pa lahko ZAPS z različnimi dogodki poskrbi ne samo za druženje članov in izmenjavo pogledov temveč tudi za stik s širšo publiko, ki jo zanima dogajanje v arhitekturi; najbrž ne na strokovno tehničnem ampak prav na družbeno kulturnem in umetniškem področju.

Pri komentiranju Zlatega svinčnika s strani Plečnikove nagrade in pozivih za njegovo preoblikovanje se tudi pozablja, da je bila bistvena odločitev pri njegovi zasnovi osredotočenost na osrednje in glavne ustvarjalce dobre realizirane arhitekture, to so projektanti arhitekti, po definiciji in trenutni organiziranosti obenem tudi člani ZAPS. Za razliko od drugih nagrad, tudi Plečnikove, ki naj bi posredno spodbujale odličnost na področju arhitekture tudi z nagrajevanjem kritikov in teoretskih prispevkov, raziskovalnih projektov, idejnih zasnov, študentov ter njihovih mentorjev, otrok... in celo investorjev ter dobaviteljev in izvajalcev. V tem širokem spektru, ki nedvomno veliko prispeva k dobri arhitekturi, so se nameč osrednji protagonisti, glede na svojo dominantno vlogo že preveč izgubili. Oni so vendarle tisti, ki morajo te in neštete druge bolj ali manj pomembne,

dostikrat kontradiktorne poglede in zahteve uskladiti, selekcionirati ter sestaviti v koherentno celoto in na koncu udejaniti v strokovno ter obenem družbeno odgovorno in kulturno arhitekturo, v ugodnih pogojih tudi z določeno umetniško vrednostjo, kolikor je v arhitekturi to pač mogoče.

V tem kontekstu se pozablja tudi to, da je dodaten namen Zlatega svinčnika popularizacija članstva v ZAPS, ki samo v veliki meri financira svoje dejavnosti; glede na zgoraj povedano, v polnem razumevanju arhitekture brez redukcije na tehnično strokovnost. Prepričan sem, da se arhitekti v ZAPS zavedajo, da bi odpovedovanje svojemu poslanstvu v smislu polnokrvne arhitekture pomenilo izgubo duše in najbolj privlačnega dela arhitekturnega ustvarjanja. Potem se lahko ponovno združimo v IZS ali morda še bolje preidemo kar pod okrilje državne uprave brez sedanjih obveznih članarin, oziroma se z eno besedo ukinemo (kar bi nekaterim morda celo ustrezalo).

Razmišljanja o povečanju pomembnosti Zlatega svinčnika seveda lahko razumemo tudi kot idejo o njegovi zamenjavi s Plečnikovo nagrado ali vsaj njenim modelom širokega kroga prejemnikov, ki niso neposredno udeleženi pri arhitekturnem ustvarjanju ter omejitvijo števila nagrad. Kot je pojasnjeno že zgoraj, so priznanja za prispevke širše sfere oblikovalcev arhitekture namenoma jasno ločena od osrednjih akterjev v obliki Diplom ZAPS, pri razmišljanju o omejevanju števila Zlatih svinčnikov pa se je treba vprašati ali ni ignoriranje očitno številnih dobrih arhitektur in izpostavljanje samo nekaterih slabše od priznavanja vseh, ki si to zaslužijo in lahko enako prispevajo k promociji arhitekturne stroke. Če si Plečnikova nagrada želi večje ekskluzivnosti se lahko pridruži Prešernovi nagradi, kjer se bo morala pomeriti z vsemi drugimi panogami umetnosti in na ta način dokazati svojo odličnost na področju, ki ga sicer zanika Zlatemu svinčniku.

Zlati svinčnik je postal del identitete ZAPS in s časom vedno bolj pridobiva na razpoznavnosti in veljavi. Njegov obstoj in pomen vsekakor ni rezultat številnih nepotrebnih, dostikrat zelo neposrečenih in nepremišljenih prirejanj, kot sta na primer »patinasti svinčnik« in »zlata kocka«, ki že po imenu ustvarjata zmedo v sicer jasni strukturi priznanj (prvega bi morali preimenovati nazaj v Zlati svinčnik za prezrto ali morda tudi starejšo realizacijo, drugi pa je tipičen primer Diplome ZAPS za prispevek k popularizaciji stroke, ne pa kar svoja kategorija na nivoju Diplom in Častnih članov) temveč je ravno obratno rezultat sedaj že 20-letne tradicije. Podobno kot to velja za vse druge uveljavljene nagrade.

Na srečo, kot je razbrati iz zapisnika, prisotni člani teze o zoženi vlogi ZAPS na področju arhitekture niso sprejeli. Edini način za povečanje teže Zlatega svinčnika pa vidim v oblikovanju žirij s kompetentni ljudmi, tudi iz tujine in širše kulturne sfere, brez napisanih receptov kaj je dobra arhitektura, saj je to v vsakem primeru zelo subjektivna ocena. In seveda s promocijo na TV in s podeljevanjem malo bolj reprezentančnih plaket, ki jih bodo lahko v obliki kopij tudi lastniki nagrajenih objektov obesili pri svojem vhodu.

doc.mag.Andrej Černigoj, univ.dipl.inž.arh.

Ljubljana, 20.10.2025